

tere van a gondolkodás lélektanának. E célra leginkább az elemző–rendszerző tájékoztatás felel meg.

3. Algoritmikus feladatmegoldásokhoz az „ember – gép” párbeszédés információellátás kerül az előtérbe. Ennek segítségével a lehető legteljesebb mértékben adhatók át a gépnek a rutinműveletek.

A cikket kiegészítő 40 tételes bibliográfia azoknak a kutatóknak a műveit sorolja fel, akik az ismertett kérdéskörökben jelentősebb eredményeket értek el, illetve akiknek eredményeire támaszkodva készült el a jelen referátum alapját képező szemle.

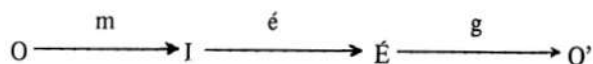
/AFANASZEV, É. V. – NOVIKOV, Ju. A.: O pszichologiceszkij oszobennosztjah informacionnoj podgotovki resenij. (Obzor otecsestvennij i zaru-beznij publikacij.) = Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija, 1. sor. 4. sz. 1977. p. 1–6./

(Futala Tibor)

Értékelési szempontok az információban

Abban a folyamatban, amelyben az emberi tudat az objektív valóságot tükrözi, két viszonylag önálló oldalt különböztethetünk meg egymástól: a valóság megismerését és a megismert valóság értékelését. Ez utóbbi értelme abból adódik, hogy vajon a megismert objektum, annak valamely része és/vagy tulajdonsága az adott szubjektum (egyén, közösség, osztály, társadalom) számára hasznos-e, avagy haszontalan. A megismerés és az értékelés folyamatait az objektív valóság vonatkozásában a következőképpen tehetjük szemléletessé:

O az objektum (valamilyen tárgy, esemény, jelenség stb.), amelyet az objektív realitás elkülönített részeként az ember a benne adott kapcsolatok közvetítésével, tulajdonságait illetően megismer; m a megismerés, amelynek során az objektum objektív tulajdonságai az ember tudatában tükröződnek; I az ismeret, vagyis a megismerés eredménye; $é$ az értékelési folyamat, vagyis a valóság tükrözésének az a speciális formája, amelyben az ember tudatára ébred szubjektív szükségletek kielégítésére alkalmas objektum objektív tulajdonságainak jelentőségére; $É$ értékítélet, vagyis az értékelés eredménye; g a gyakorlat, vagyis az embernek az a reális cselekvése, amellyel átalakítja az objektív valóságot, kielégíti szükségleteit, megvalósítja céljait. Így válik a gyakorlat a megismerés mozgató erejévé, az ismeretek alkalmazásának szférájává, az igazi ismeretek kritériumává; O' az objektum, amelyre az ember gyakorlati tevékenységével hatást gyakorol.

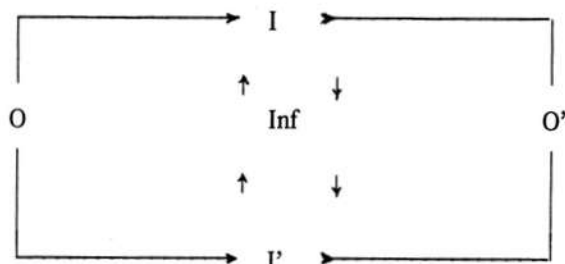
Az értékelési folyamat tehát a valóság megismerésének speciális formája.

Ha az emberi tudatban lévő ismereteket és értékítéleteket anyagi hordozóra rögzítjük, információ lesz belőlük. Az információ és az érték fogalmának egymáshoz való viszonyában két sítot különböztethetünk meg:

az információ hordozója lehet a valóság objektumaira vonatkozó értékítéletnek. Ebben az esetben az információt létrehozó szubjektum értékítéleteinek megismeréséhez szolgál eszközzül. Az értékítélet ilyenkor az információ objektív tulajdonsága;

az információ önmagában, miközben meghatározott társadalmi funkciót tölt be, reális objektuma a valóságnak. Ebben az esetben tárgyává válhat az értékelésnek, illetve értékítéletek alakulhatnak ki róla.

Az információ szerepét a megismerési és értékelési folyamatban az 1. ábra ábrázolja.

1. ábra Az információ szerepe a megismerés és értékelés folyamatában

ahol $O \rightarrow I$: a szubjektum az objektumot közvetlen módon ismeri meg és értékeli szükségleteinek, kitűzött céljainak megfelelően; $I \rightarrow O$: a szubjektum saját gyakorlati tevékenységével közvetlenül hat az objektumra; $I \rightarrow Inf$: a szubjektum az objektumra vonatkozó ismereteit és értékítéleteit valamiféle anyagi hordozóra rögzíti, azaz információkat hoz létre; $Inf \rightarrow I'$: a szubjektum az objektumot és annak értékelését közvetett módon – információk befogadásával – ismeri meg.

Az ábrából kitűnik, hogy a megismerés–értékelés megváltoztatás folyamatában az információ közvetítő szerepe az alábbi módokon érvényesülhet:

a) a szubjektum az objektumot közvetlenül ismeri meg és értékeli, azonban az objektumra más szubjektum révén, tehát közvetett módon, ismereteinek és értékítéleteinek információkká történő átalakításával hat ($O \rightarrow I \rightarrow Inf$);

b) a szubjektum az objektummal információk közvetítésével ismerkedik meg, illetve vesz át róla értékítéleteket, majd közvetlenül hat az objektumra ($Inf \rightarrow I \rightarrow O'$);

c) a szubjektum az objektum ismeretét és értékelését közvetett módon, információk révén szerzi meg, majd a realitásra is közvetett módon, más szubjektum révén kíván hatást gyakorolni, minthogy saját ismereteit és

értékkitételeit ismét információkká alakítja át ($\text{Inf} \rightarrow \text{I} \rightarrow \text{Inf}$);

d) speciális funkciója van az információnak akkor, amikor a szubjektum memóriájaként szolgál, azaz amikor a benne rögzített ismereteket és értékkitételeket a létrehozó szubjektumnak adja át ismét ($\text{Inf} \rightarrow \text{I} \rightarrow \text{Inf}$).

Ha a szubjektum közvetlenül ismeri meg és értékeli, majd hatásával közvetlenül változtatja meg az objektumot ($\text{O} \rightarrow \text{I} \rightarrow \text{O}$), információ nem keletkezik. Az $\text{O} \rightarrow \text{Inf} \rightarrow \text{O}$ kapcsolat természetesen nem létezik, mivel az információ létrehozásának és hatáskifejtésének egyetlen „terepe” az emberi tudat.

Az információ a fenti folyamatokban többféleképpen értékelhető, nevezetesen:

a) a benne rögzített ismeretek és értékkitételek tartalma szempontjából, mégpedig az értékelő szubjektum szükségleteitől és érdekeitől függetlenül. Ilyenkor az ismeretek igaz volta, megbízhatósága, hitele, az értékkitételek helyessége kerül megítélésre (szemantikai szempont);

b) az információban rögzített ismeretek és értékkitételek tartalmának hasznos vagy haszontalan volta az információt értékelő szubjektum szükségletei és érdekei szempontjából (pragmatikus szempont);

c) az információ tartalmazta ismeretek és értékkitételek rögzítésének módja, pl. nyelvi szempontból (szintaktikai szempont), az információhordozó szempontjából (papírmínőség, nyomásmínőség stb.).

Noha – mint láttuk – az információ csupán az ismeret hordozója lehet, azzal, hogy a befogadó számára lehetővé teszi az átvételt, önmagában is értéké válik. A szubjektum és a világon meglévő információállomány közötti viszony értékét a szükségletek kielégítése szempontjából a következőképpen értékelhetjük.

Az emberek megismerik a valóság objektumait (O), majd ismereteiket (I) információkban (Inf) rögzítik. Az objektíven létező információkból az adott pillanatban egy-egy szubjektum számára ezeknek csupán egy hányada hozzáférhető ($\text{Inf}_h < \text{Inf}$). A hozzáférhető információkból is csak bizonyos hányad befogadható nyelvi vagy szakmai szempontból ($\text{Inf}_b < \text{Inf}_h$), a befogadható információkból ismét csak egy hányad tartalmaz új

ismereteket ($\text{Inf}_{új} < \text{Inf}_b$), végül pedig az új ismereteket hordozó információkból is csak egy hányad bizonyul felhasználhatónak ($\text{Inf}_{felh} < \text{Inf}_{új}$). Ezzel párhuzamosan léteznek viszont információk, amelyek szubjektumunk számára új ismereteket tartalmaznának, illetve felhasználhatóakat is, ha történetesen hozzájuk tudna férni, és képes lenne befogadni őket. Az információs rendszereknek éppen az a fő feladatuk, hogy az utóbb említett hányadok értékét csökkentsék.

Az értékelés és az értékkitelet lényegében pártos dolog, hiszen a társadalmilag, társadalmi osztályok szerint meghatározott szubjektumok valósághoz való viszonyát fejezi ki. Erről árnyaltabban a következőket kell elmondani:

formális, szintaktikai szempontból az információ és tartalmának viszonya semleges a társadalmi érdekek vonatkozásában;

ugyanaz mondható, ha az információ anyagi hordozójából, a felhasznált technikából és technológiából indulunk ki;

tartalmi szempontból az információk nemcsak a valóság objektumainak tulajdonságairól és törvényszerűségeiről vallanak, hanem a társadalom osztály-, nemzeti-ségi stb. viszonyairól, szükségleteiről, érdekeiről és céljairól is;

az információ osztálytartalma közvetlenül a politikai és az ideológiai információkban manifesztálódik;

a szakmai információkban az osztálytartalom közvetetten fejeződik ki, részint abban, hogy tartalmukkal jelzik: az adott társadalom osztály- és pártérdekei milyen irányokba terelik a valóság feltárását, részint pedig abban, hogy az imént említett érdekek hol és miként teszik lehetővé az információkban rögzített ismeretek felhasználását.

Az informatikának mint újonnan alakuló társadalomtudományi diszciplinának, állandóan szem előtt kell tartania az információ értékelésének aspektusait ahhoz, hogy rendeltetésének minél maradéktalanabban megfelelhessen.

/FOGL, J.: Hodnotové aspekty informace. = Československá Informatika, 19. köt. 10. sz. 1977. p. 270–274./

(Futala Tibor)

